

ARKEOLOGISK FÖRUNDERSÖKNING

Fossil åkermark i

TRARYD

RAÄ 110, 115 m.fl.
Traryd socken
Markaryds kommun
Kronobergs län

Alexandra Nylén
Maria Brynielsson

SMÅLANDS MUSEUM
RAPPORT 2003:9

ARKEOLOGISK FÖRUNDERSÖKNING

Fossil åkermark i

TRARYD

RAÄ 110, 115 m.fl.
Traryd socken
Markaryds kommun
Kronobergs län

Alexandra Nylén
Maria Brynielsson

SMÅLANDS MUSEUM
RAPPORT 2003:9

© 2003 SMÅLANDS MUSEUM
VÄXJÖ 2003
ISSN1403-2902
PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:
Smålands museum, Box 102, 351 04 Växjö
ALLMÄNT KARTMATERIAL: Medgivande 507-98-29

INNEHÅLL

INLEDNING	s.3
SYFTE	s.3
METOD	s.4
RESULTAT	s.4
Område 29:III	s.5
Område 28	s.6
Område 30:III	s.9
Område 30:II	s.10
Område 30:I	s.12
ANALYSER	s.13
¹⁴ C-datering	s.13
Makrofossilanalys	s.15
DISKUSSION	s.15
ÅTGÄRDSFÖRSLAG	s.17
SAMMANFATTNING	s.18
REFERENSER	s.19
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	s.19

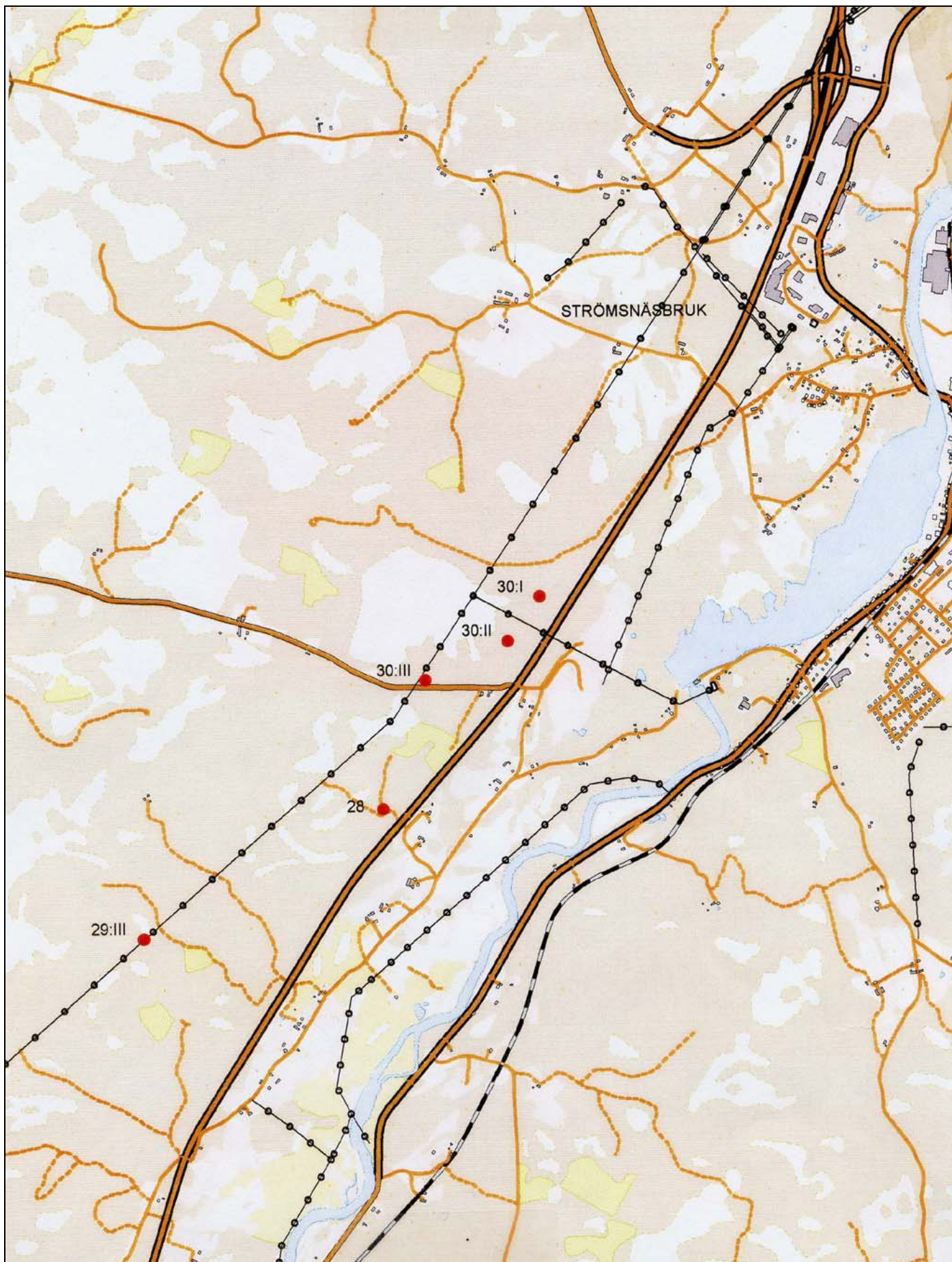

Fig.1. Aktuell vägsträckning med undersökningsplatserna markerade.

INLEDNING

Smålands museum har på uppdrag av Vägverket Region Sydöst genomfört arkeologiska förundersökningar inom rubricerade fornlämningar. Fornlämningarna utgjordes i samtliga fall av fossil åkermark. Undersökningarna föranleddes av den planerade omläggningen av det mindre vägnätet längs väg E4 strax söder om Strömsnäsbruk. Omläggningarna görs i samband med utbygganden av väg E4 till motorvägsstandard.

Ansvarig för undersökningarna var Alexandra Nylén som tillsammans med Åsa Jönsson utförde fältarbetet under perioden 29/10-19/11 2001. Rapporten är avsedd att tjäna som underlag för Länsstyrelsens vidare beslut i ärendet. Länsstyrelsen har sedan tidigare fått ett PM i ärendet daterat 2002-02-12 (1st diariernr 220-6419-01).

Förundersökningen föregicks av en arkeologisk utredning etapp I som utfördes av Smålands museum under år 2001 (Persson 2001:15). Eftersom ärendet varit aktuellt sedan 1990-talet finns sedan tidigare en genomgång av det äldre kartbeståndet längs sträckan Strömsnäsbruk-länsgränsen. Bearbetningen av detta material utfördes av kulturgeograf Pär Connelid år 1993. I samband med det arbetet upprättades även historiska kartöverslag längs den berörda vägsträckan.

SYFTE

Förundersökningarnas övergripande syfte var enligt Länsstyrelsens kravspecifikation att klarlägga fornlämningarnas vetenskapliga karaktär samt utbredning. Resultatet skulle ligga till grund för en vidare tillståndsprövning enligt lagen om kulturminnen (KML). Mer konkret var förundersökningarnas syften:

- att klarlägga den fossila åkermarkens bevarandegrad, vilket i detta fall främst handlade om att klargöra i vilken mån den skadats av markberedning
- att klarlägga den fossil åkermarkens karaktär. Detta innefattade dels att klargöra dess inre struktur och om andra fornelement än röjningsrösen förekom, dels att få en uppfattning om enskilda röjningsrösens uppbyggnad och stratigrafi
- att preliminärt datera åkermarkens brukningstid
- att klargöra om andra typer av lämningar fanns inom områdena, och om så var fallet, klargöra deras utbredning inom exploateringsområdet samt få en uppfattning om lämningarnas karaktär och ålder. Detta gällde främst boplatslämningar, men i viss mån även förekomsten av lämningar efter järnframställning

METOD

Inom samtliga områden inleddes undersökningen med en kartering av den fossila åkermarken inom vägarbetsområdet. Då det ansågs berättigat karterades även fornlämningen en bit utanför planerad vägbredd. Sammanlagt undersöktes därefter nio röjningsrösen fördelade på de fem undersökningsplatserna. Rösena snittades med hjälp av grävmaskin. Profilerna rensades för hand och dokumenterades med ritning i skala 1:20 samt med fotografering. Kolprover samlades in för vedartsbestämning och datering. Vedartsanalyserna utfördes av Ulf Strucke vid Riksantikvarieämbetet UV-Stockholm och ¹⁴C-analysen av Ångströmslaboratoriet vid Uppsala universitet.

Inom två av delområdena togs även sökschakt upp med hjälp av grävmaskin. Detta gjordes inom de områden som uppfattades som dels lämpliga boplatslägen ur topografisk synvinkel, dels som tänkbara lägen för framställning av järn.

RESULTAT

Nedan redovisas resultaten separat för de olika områden som förundersökts. Områdena redovisas med början söderifrån. Områdesnumren är tagna ur den utredningsrapport som föregick förundersökningarna (Persson 2001). Korta kommentarer om det historiska landskapet är tagna ur den kulturgeografiska rapporten (Connelid 1993). Kartmaterialet som då användes speglar förhållandena under 1800-talets första hälft.

Område 29:III

Fossil åkermark

Området ligger på en flack platå på östsluttningen av en större höjdsträckning. Området utgörs av moränmark som mot norr och söder sänker sig mot blockrika, sankare partier. På de historiska kartöverläggen ligger området i ren utmark som vid tiden för kartans upprättande sannolikt utgjordes av ett öppet hedlandskap.

Exploateringsområdet är här 15 m brett och skär, inom en sträcka av ca 90 m, igenom fornlämningen RAÄ 115, Traryd sn. Det berörda området ligger i östra delen av en kraftledningsgata. Vid den inledande karteringen mättes samtliga rösen inom hela kraftledningsgatan in. Sammanlagt karterades 20 röjningsrösen. Rösena var 3-7 m i diameter och 0,2-0,5 m höga. I karteringsarbetet uppdagades inga andra typer av formelement än röjningsrösen. Två av rösena snittades med ett sammanhängande långschakt.

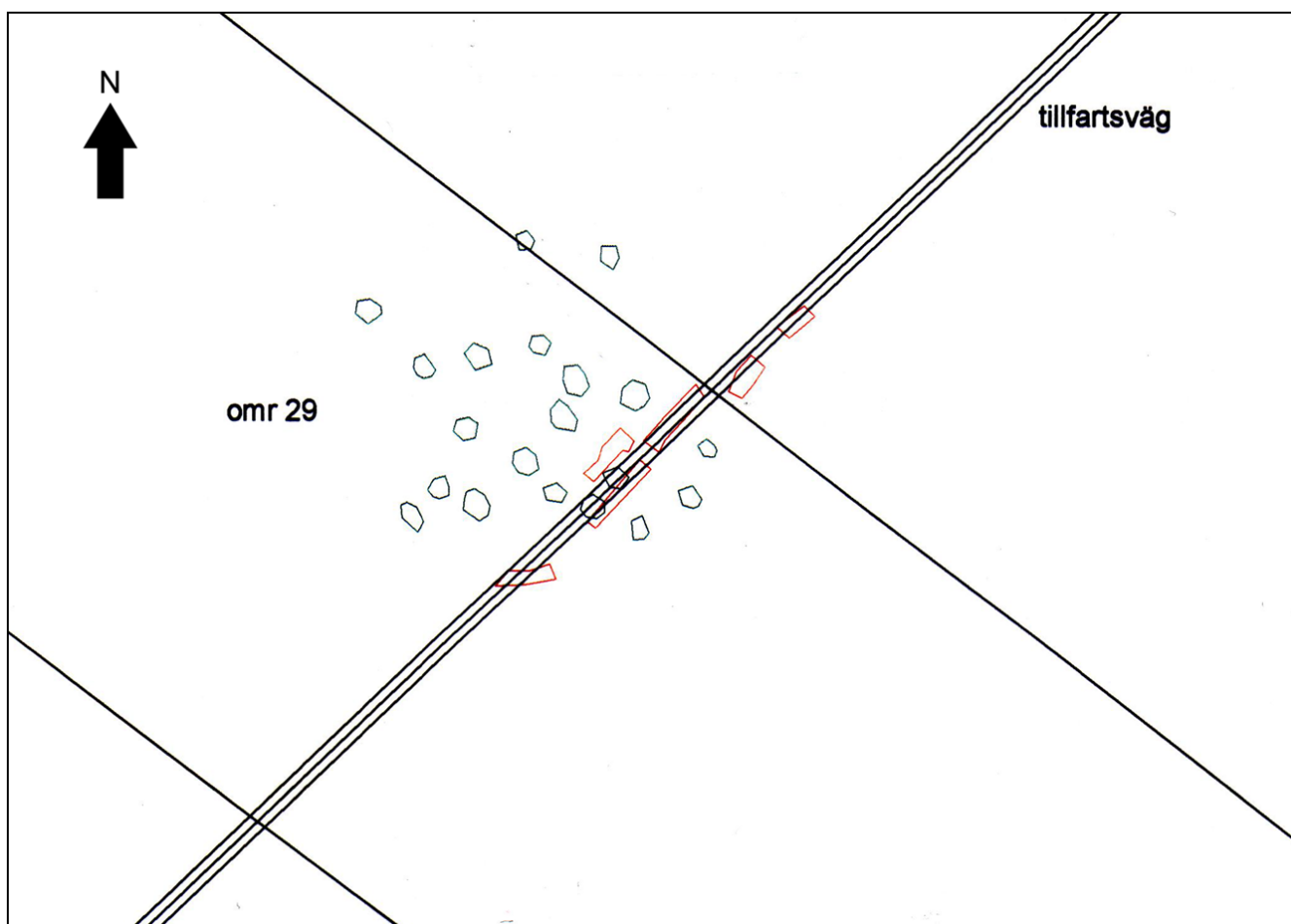
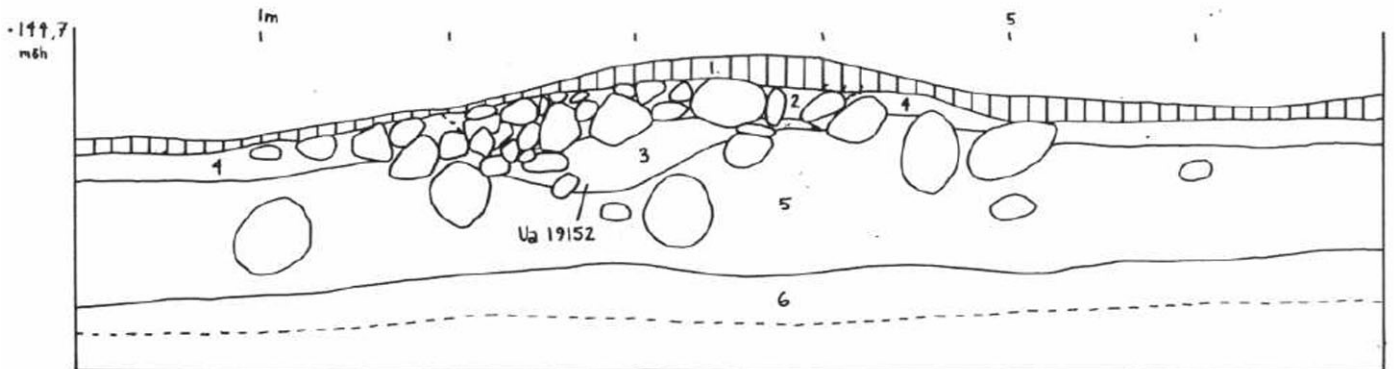

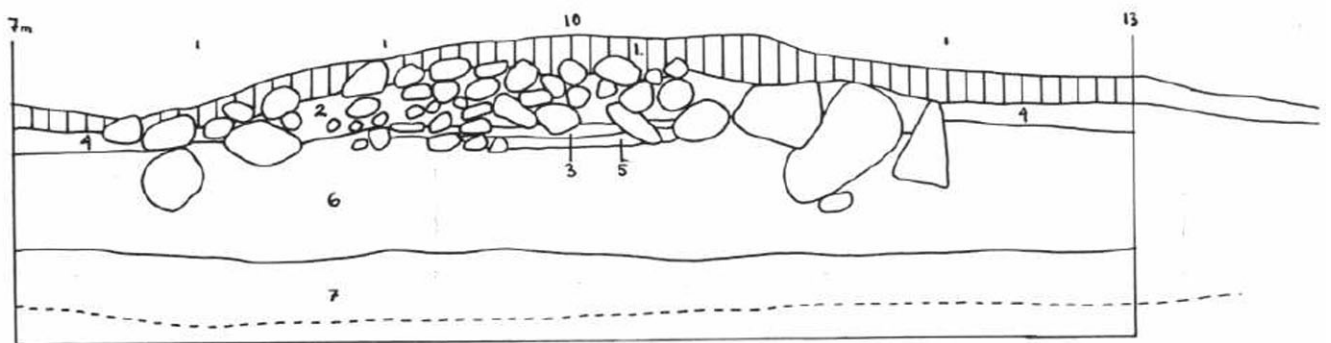
Fig.2. Kartering av röjningsrösen och provschakt inom område 29:III / RAÄ 115.

Röjningsröse 1 var ca 3 m i diameter och ca 0,3 m högt. Stenstorleken varierade mellan 0,1 – 0,4 m. Rösefyllningen bestod av humös sand med stort inslag av förmulnade växtdelar. I rösens södra del överlagrade rösefyllningen ett lager av brungrå siltig sand med inslag av sot och kol. Detta lager tolkades som en äldre markyta. Ett kolprov från detta lager daterades till 130-430 e Kr, d v s romersk järnålder.

Röjningsröse 2 var ca 4 m i diameter och ca 0,4 m högt. Stenmaterialet varierade mellan 0,1 och 0,3 m. Röset hade en liknande uppbyggnad som nr 1 och två kolprover togs i det lager som tolkades som en äldre markyta. Bägge proverna förstördes vid förbehandling i laboratoriet. Ett nytt prov skickades in och daterades till 240-540 e Kr, d v s romersk järnålder.

Lagerbeskrivning: 1. Förna samt ett tunt podsolskikt. 2. Humös sand med förmultnade växtdelar. 3. Brungrå siltig sand med inslag av sot och kol. 4. Mörkt rödbrun siltig sand. 5. Rostjord. 6. Vitgrå opåverkad morän.

Lagerbeskrivning: 1. Förna. 2. Halvförmultnade växtdelar och mörkbrun siltig sand. 3. Brungrå siltig sand med enstaka kolbitar. 4. Mörkt brunröd siltig sand. 5. Ljusbeige siltig sand. 6. Rostjord. 7. Vitgrå opåverkad morän.

Fig.3. Profilritning av röjningsröse 1 och 2 inom område 29:III / RAÅ 115. Skala 1:40.

Boplatsläge

Området ansågs också lämpligt ur boplatssynpunkt. Med anledning därav togs ett antal sökschakt upp inom exploateringsområdet i syfte att klargöra förekomsten av eventuella anläggningar och fynd. Inga boplatssindikatorer framkom dock. Inte heller några spår av järnframställning påträffades inom området.

Område 28

Fossil åkermark

Området utgörs av krön och östsluttning av ett höjdparti i skogsmark. Platsen gränsar i nordväst mot en mindre våtmark. Sett i ett något större perspektiv ligger området mellan själva ådalen (Lagan) och de högre liggande moränmarkerna, d v s i ett slags mellanläge i terrängen. På de historiska kartöverläggen ligger platsen strax utanför inägo gränsen till Gräsholma, Norregård och Backegård.

Exploateringen berör här ett ca 50 x 100 m stort område vilket omfattar fornlämning i form av fossil åker. Den fossila åkermarken består av röjningsrösen, 3–6 m i diameter och 0,2-0,3 m höga. Den inledande karteringen omfattade en något större del än själva exploateringsområdet, dock inte fornlämningen som helhet. I området strax utanför det karterade, finns förutom fler röjningsrösen, även sentida odlingsspår i form av torpräsen, stenmurar och stenröjda mindre åkrar. Torplämningarna finns inte återgivna på de historiska kartöverläggen och har sannolikt uppkommit efter det att laga skifteskartorna upprättats. Antagligen har de röjda ytorna tidigare varit täckta av röjningsrösen. Sammanlagt karterades 15 rösen varav två stycken undersöktes och dokumenterades.

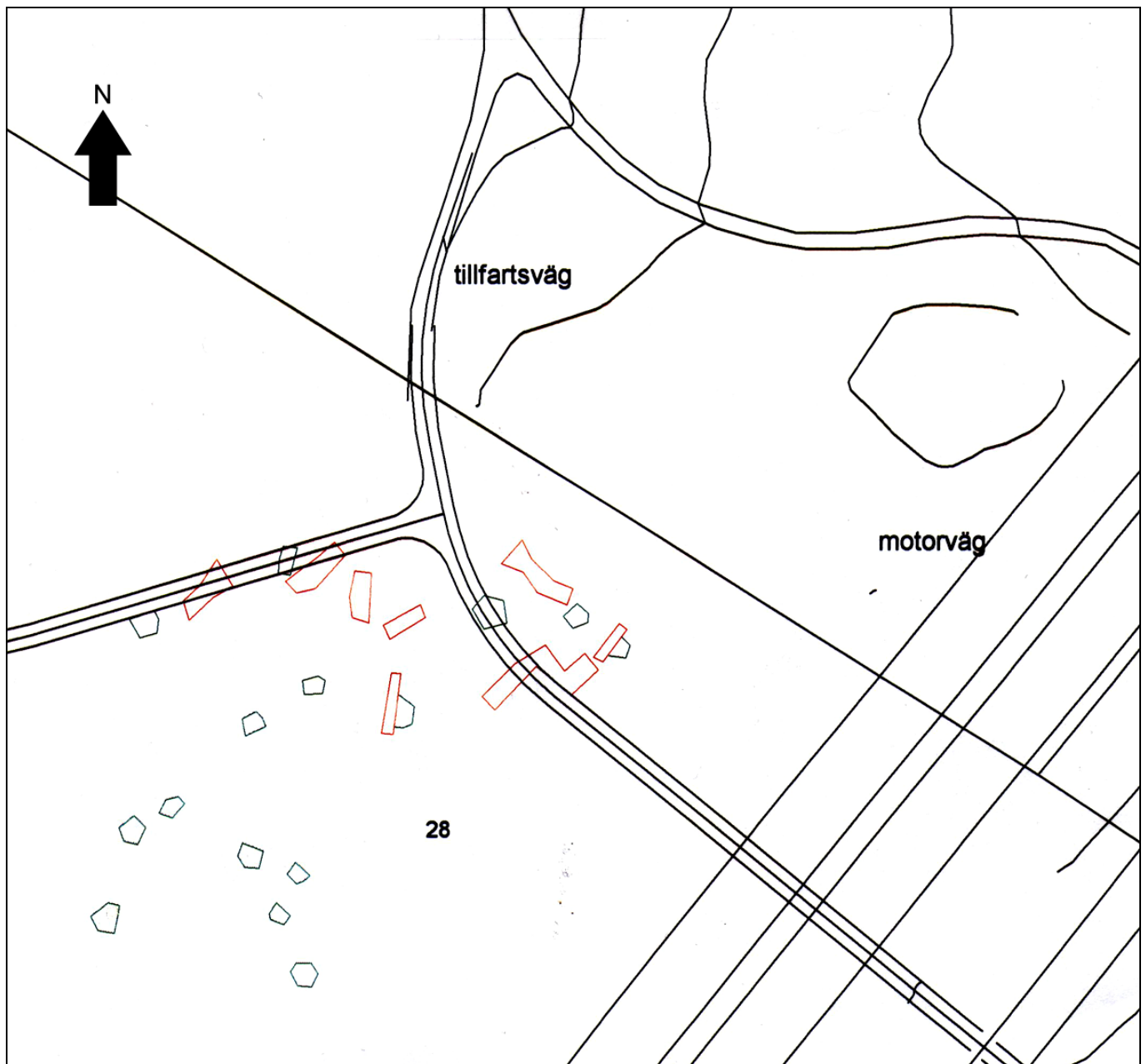
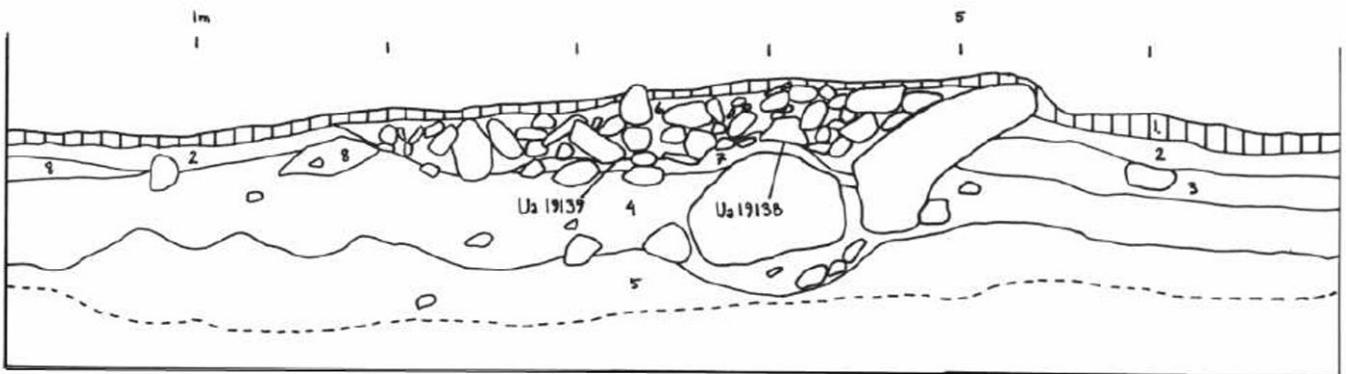

Fig.4. Kartering av röjningsrösen och provschakt inom område 28.

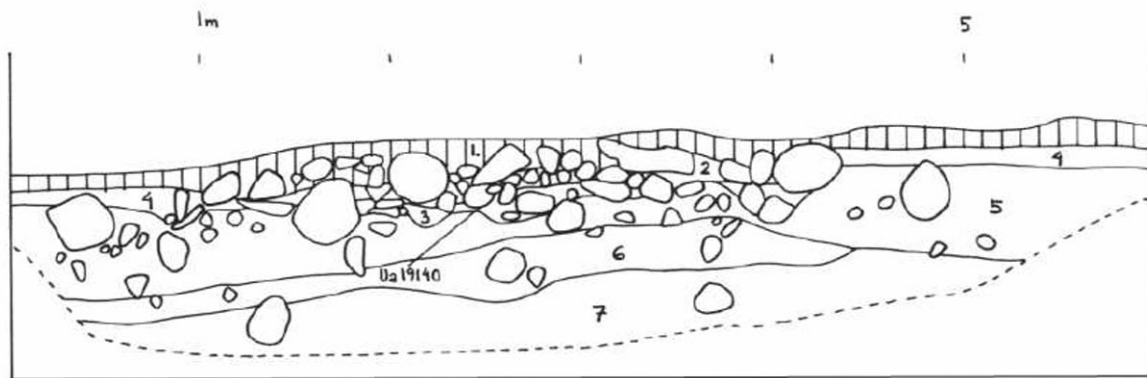
Röjningsröse 1 var drygt 3 m i diameter och ca 0,2 m högt. Stenmaterialet varierade mellan 0,1 och 0,3 m. Röset var tydligt uppbyggt kring ett markfast block och innehöll en kompakt stenpackning med mycket lite jordfyllning. Under stenpackningen fanns ett lager av brun-grå

silt med kol. Lagret tolkades som en äldre markyta. Två kolprover daterades från detta lager, det ena till år 0-230 e Kr och det andra till 780-1060 e Kr, d v s till romersk järnålder respektive vikingatid.

Röjningsröse 2 var ca 3 m i diameter och ca 0,15 m högt. Stenmaterialet varierade mellan 0,1-0,45 m. Väster om röset var marken markant mycket mer välrojd än på den andra sidan, vilket gjorde att området väster om röset också tolkades som en mer intensivt brukad åkeryta. Under den humösa rösefyllningen, i botten av stenfyllningen, fanns ett kompakt lager av siltig sand med kol. Lagret tolkades som en äldre markyta. Ett kolprov från detta lager daterades till 130-470 e Kr, d v s romersk järnålder.

Lagerbeskrivning: 1. Torv brunsvart början till podsolbildning. 2. Mörkbrunt lager med humösa inslag. 3. Brunt lager. 4. Fläckig rödbrun morän med järnutfällningar. 5. Gråbrun opåverkad silt. 6. Stenpackning med mycket lite jordfyllning. 7. Brungrå silt med kol. 8. Ljusbrun silt.

Lagerbeskrivning: 1. Förna med hel- eller halvförmultnade växtdelar. 2. Mörkt svartbrun porös siltig och kraftigt humös sand. 3. Brungrå kompakt siltig sand med enstaka kol. 4. Mörkbrun siltig sand. I överkant början till podsolbildning. 5. Rostjord av siltig sand med enstaka stenar. 6. Brun siltig sand med enstaka stenar. 7. Vitgrå grusig opåverkad morän.

Fig.5. Profilritning av röjningsröse 1 och 2 inom område 28. Skala 1:40.

Boplatsläge

Området hade markerats som tänkbart boplatsläge och sökschakt drogs därför inom exploateringsområdet. Inga anläggningar, fynd eller spår av järnframställning påträffades dock vid schaktning och rensning.

Område 30:III

Fossil åkermark

Platsen utgörs av en mindre höjd i de högre liggande moränmarkerna strax väster om Lagan. Över området går en kraftledning. På det historiska kartöverlägget ligger området i utmark. Exploateringsområdet var här ca 15 m brett och skar igenom fornlämningen inom en sträcka av knappt 50 m. Sammantaget karterades 21 rösen i ett område som sträckte sig även något utanför exploateringsområdet. Hela fornlämningen karterades dock inte. Den del av fornlämningen som inte mättes in låg i skogsmark väster om den karterade delen. Samtliga rösen var mer eller mindre skadade av markberedning. Två rösen undersöktes och dokumenterades.

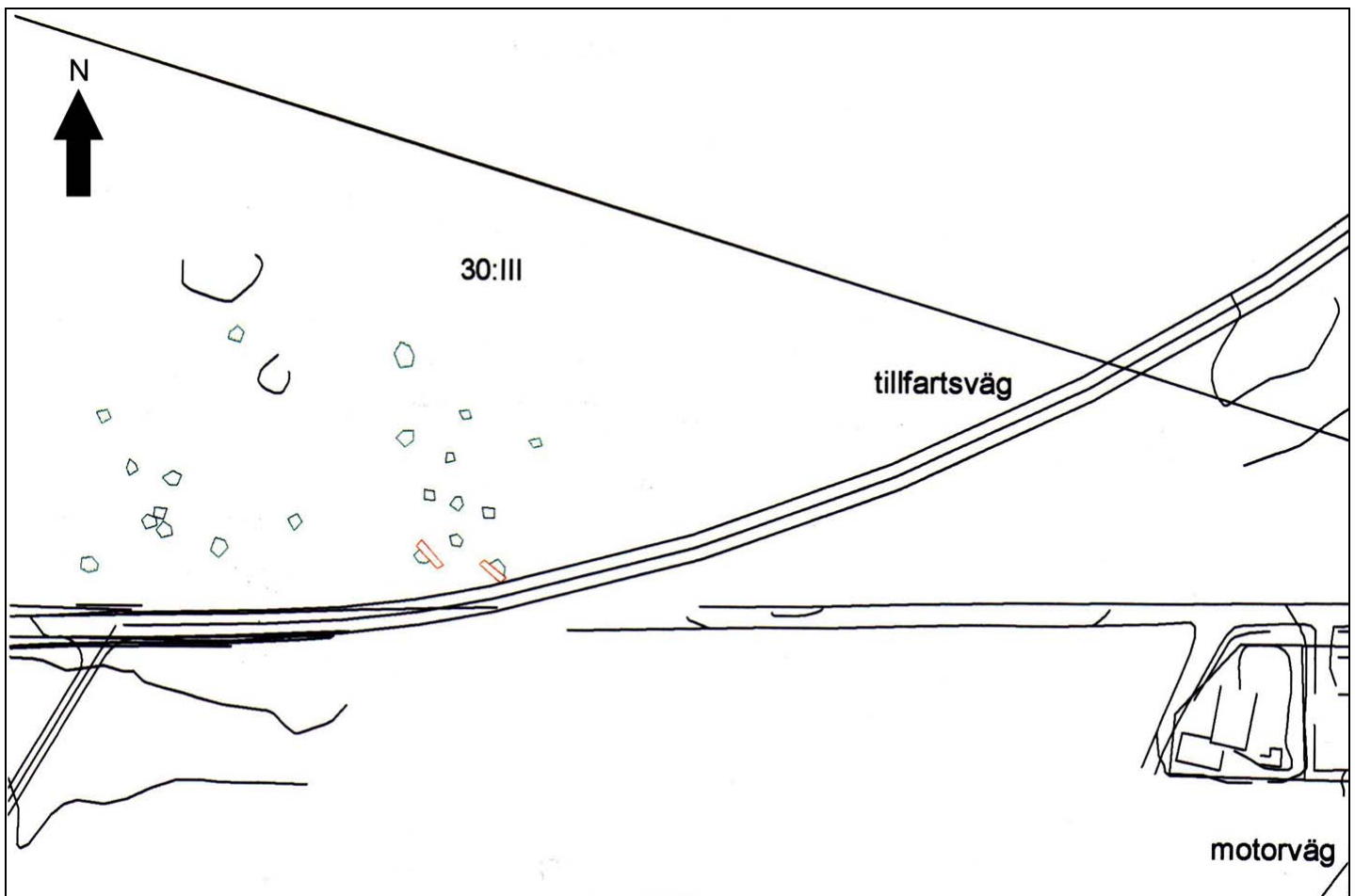
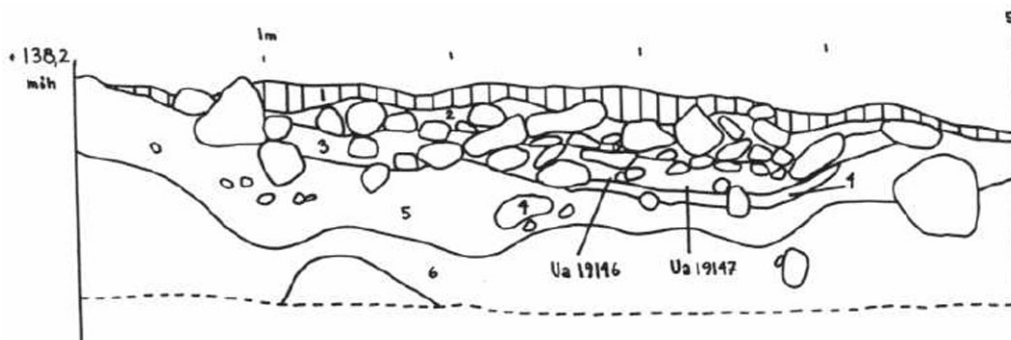

Fig.6. Kartering av röjningsrösen inom område 30:III.

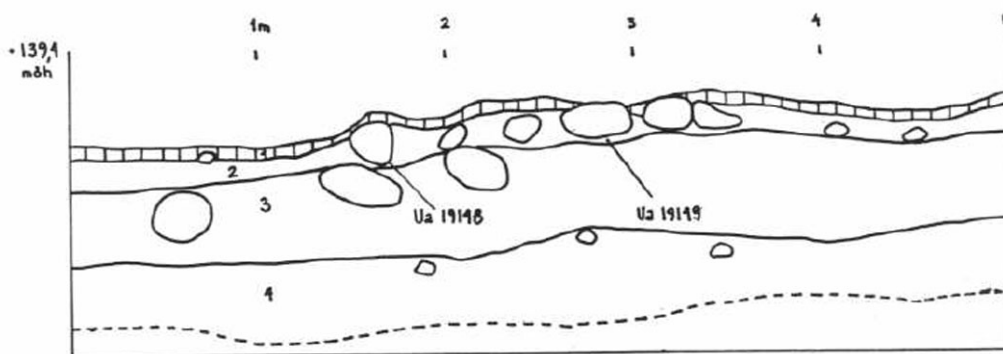
Röjningsröse 1 var ca 3 m i diameter och ca 0,2 m högt. Stenmaterialet varierade mellan 0,1 och 0,4 m. Röset var kraftigt skadat av markberedning i den västra delen, vilket även påverkat lagerföljden. Den andra delen av röset var dock mer intakt. Två kolprover daterades från det lager som tolkades som en ursprunglig markyta. Det ena gav en datering till 0-340 e Kr, det andra till 1320-910 f Kr, d v s romersk järnålder respektive äldre bronsålder.

Röjningsröse 2 var ca 3 m i diameter och ca 0,1 m högt. Stenmaterialet var glest och av storleken 0,1-0,4 m. Röset var uppbyggt av ett enskiktat lager med sten och hade därmed en

förhållandevis otydlig stratigrafi. Bland annat var det svårt att skilja det som brukar benämnas rösefyllning från en så kallad ursprunglig marknivå. Två kolprover togs under stenskiktet och daterades till 560-890 e Kr och 6700-6450 f Kr, d v s vendeltid-tidig vikingatid respektive mesolitikum.

Lagerbeskrivning: 1. Förna med hel- eller halvförmultnade växtdelar. 2. Mörk svartbrun sand med enstaka halvförmultnade växtdelar. 3. Brungrå tätt sammanpackad sand med inslag av kol. 4. Gulvit sand. 5. Rödbrun flammig morän med järnutfällningar samt enstaka stenar. 6. Gråbrun opåverkad morän.

Lagerbeskrivning: 1. Förna med hel- eller halvförmultnade växtdelar. 2. Mörkbrun sand med humösa inslag. 3. Mörkbrun röd flammig morän med järnutfällningar. 4. Gråbrun opåverkad morän och silt.

Fig.7. Profilritning av röjningsröse 1 och 2 inom område 30:III. Skala 1:40.

Område 30:II

Fossil åkermark

Området ligger på en småkullig, blockig östsluttning av moränhöjderna väster om Lagan. Området är avverkat, markberett och planterat med granplantor. I närheten löper en kraftledning. På det historiska kartöverlägget ligger platsen i utmark.

Fornlämningen är omgärdad av sumpigare marker och tycks representera ett extremt utnyttjande av mark då det är begränsat i storlek och ligger så pass oländigt till. Norr om fornlämningen vidtar vad som liknar en våtmarksäng omgärdad av ett äldre trådstaket och stängselstörar. Exploateringen berör en ca 15 m bred sträcka som skär genom fornlämningens östra del. Hela fornlämningen karterades och sammanlagt mättes 11 röjningsrösen in. Rösena var 2-5 m i diameter och 0,2-0,4 m höga. Två av rösena undersöktes och dokumenterades. Väderförhållandena var svåra vid undersökningstillfället och schakten vattenfylldes snabbt och frös till.

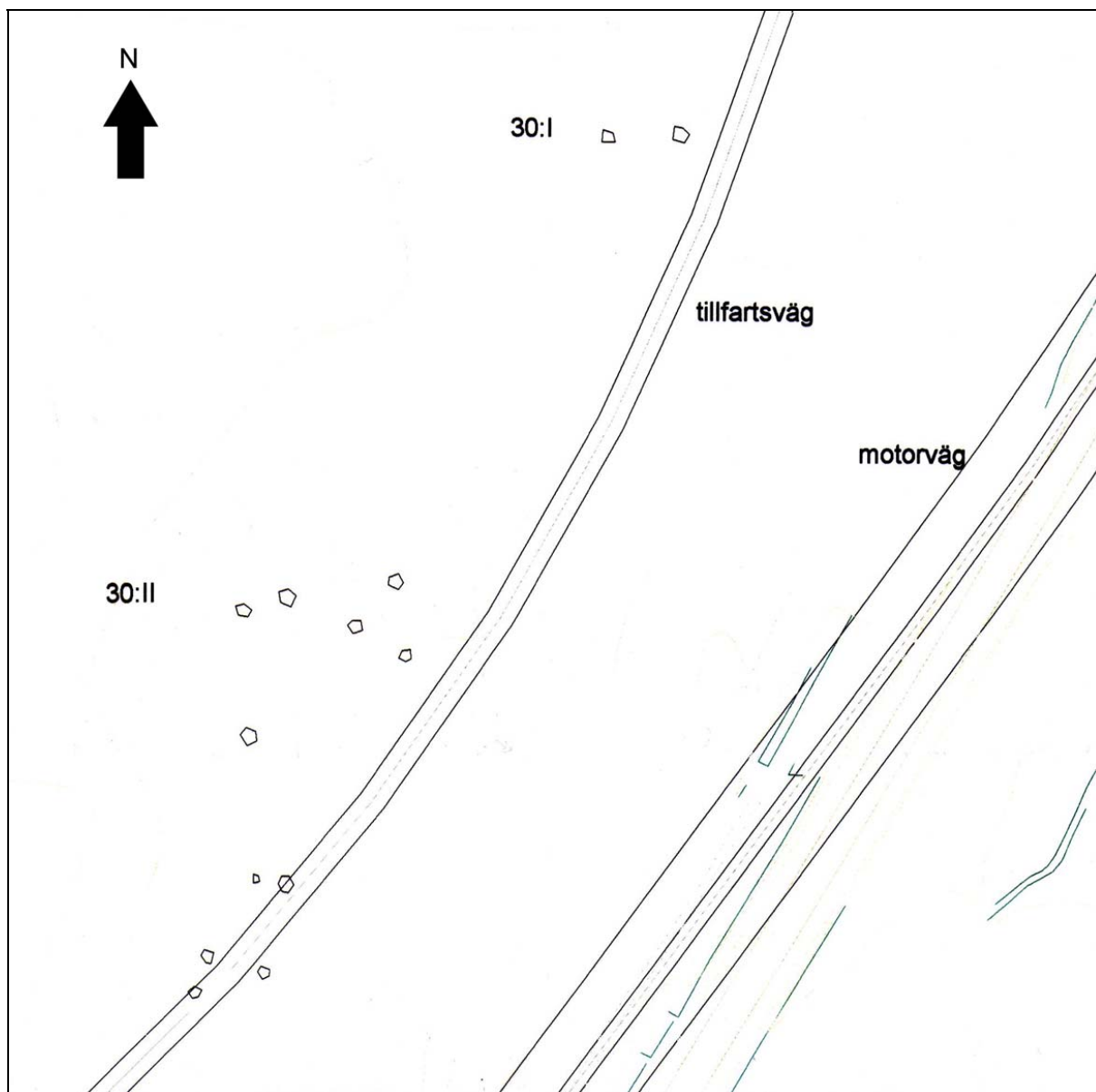
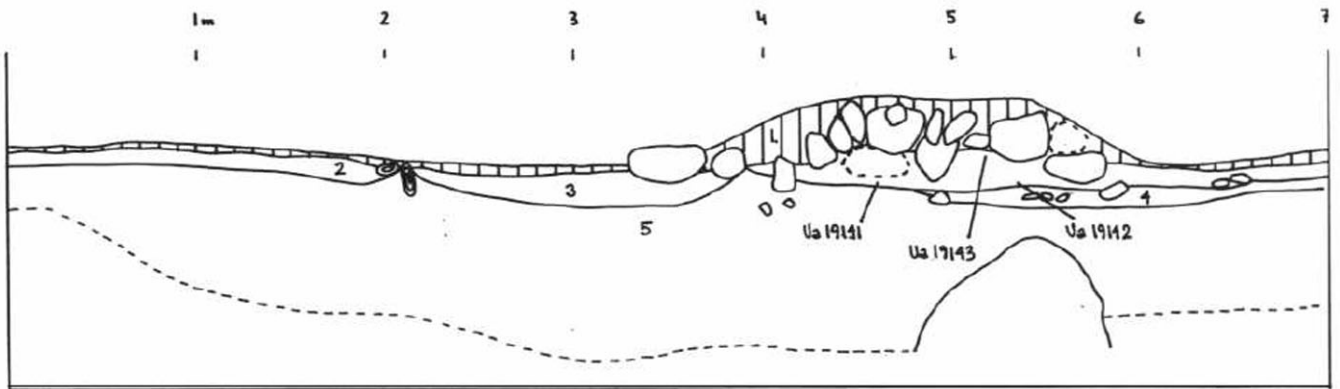

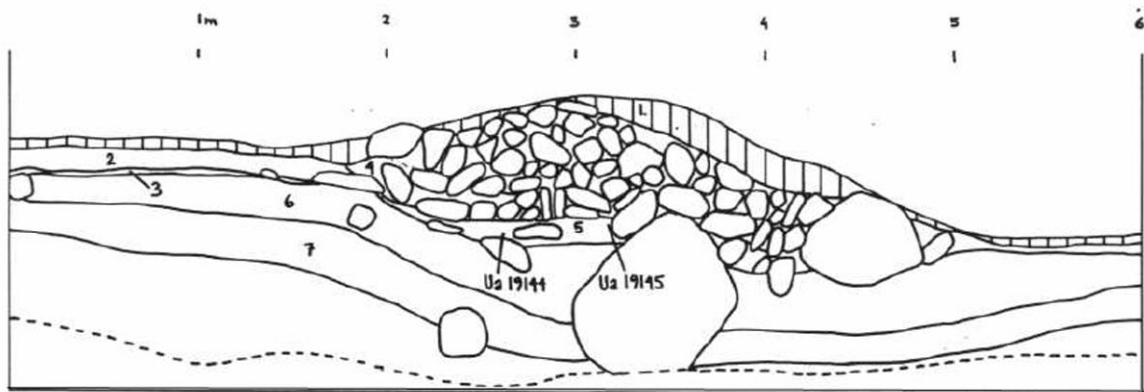
Fig.8. Kartering av röjningsrösen inom områdena 30:II och 30:I (den senare RAÄ 110).

Röjningsröse 1 var ca 2,5 m i diameter och 0,35 m högt. Stenmaterialet varierade mellan 0,1–0,4 m. Under stenpackningen fanns ett lager av siltig sand med mycket hög andel kol och sot. Lagret fortsatte även en bit utanför röset, men innehöll som mest kol direkt under rösets centrala del. Den extrema kolmängden gav intryck av att vara följden av en förhållandevis sentida röjningsbrand. Tre kolprover från lagret daterades till perioden 1400-1600-tal, d v s sen medeltid-tidig ny tid. Dateringen bekräftade därmed tolkningen av åldern som gjorts i fält.

Röjningsröse 2 var ca 3 m i diameter och ca 0,3 m högt. Stenmaterialet varierade mellan 0,1-0,3 m. I röset fanns samma typ av lager som i nr 1, men här sträckte sig lagret enbart under röset. Två kolprover daterades här till 1790-1960 och 1660-1960. Förutom de ordinarie kolproverna för vedart- och ¹⁴C-analys, togs även makroprover i kolhorisonterna i de bägge rösena (se s.12).

Lagerbeskrivning: 1. Förna med hel- eller halvförmultnade växtdelar. 2. Ljust brungrå siltig sand. 3. Svart lager av siltig sand med sot samt stort inslag av större kolbitar. På kanterna mindre kolbitar än centralt. 4. Ljusgrå siltig sand. 5. Rostjord.

Lagerbeskrivning: 1. Förna med hel- eller halvförmultnade växtdelar. 2. Grå siltig sand med sot och kol. 3. Vitgrå siltig sand. 4. Poröst lager av förmultnade växtdelar. 5. Gråbrun kompakt siltig sand med stort inslag av sot och kol. 6. Rostjord. 7. Brun siltig och något grusig sand.

Fig.9. Profilritning av röse 1 och 2 inom område 30:II. Skala 1:40.

Område 30:I

Fossil åkermark

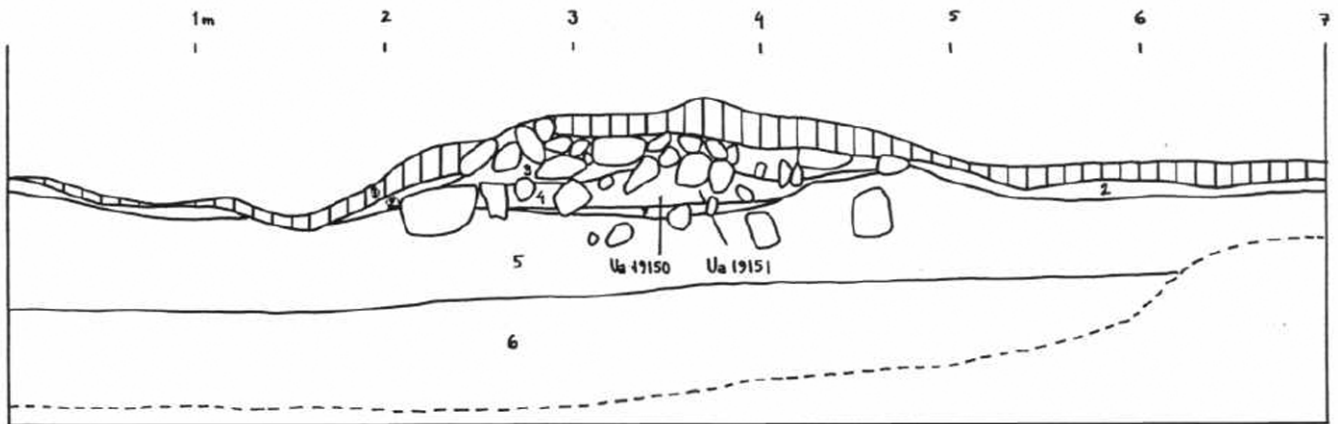
Området ligger ca 100 m norr om område 30:II och i samma slags terräng (se fig.8). På det historiska kartöverlägget ligger området i utmark.

Den fornlämning som berörs här är den östra utstickaren av RAÄ 110 i Traryd sn. Rösena ligger mycket glest och fornlämningen kan snarast karaktäriseras som mindre och glest liggande grupper av rösen, snarare än som ett sammanhängande område med fossil åkermark. Även detta område är markberett och nyplanterat. Den planerade vägen berör ett ca 15 m brett område. Endast ett röse berördes direkt av exploateringsområdet. Även här var underökningsförhållandena svåra eftersom marken var frusen vid undersökningstillfället.

Det röse som undersöktes var ca 3 m i diameter och ca 0,35 m högt. Stenmaterialet varierade mellan 0,1-0,3 m. De skarpa kolhorisonterna från område 30:II motsvarades inte på samma sätt i detta röse. Istället fanns här ett brungrått lager av siltig sand med inslag av kol vilket

tolkades som en ursprunglig markyta. Två kolprover från detta lager daterades till 210-430 e Kr och 960-1220 e Kr, d v s romersk järnålder respektive vikingatid-tidig medeltid.

Lagerbeskrivning: 1. Förna med hel- eller halvförmultnade växtdelar. 2. Brun siltig sand. 3. Rötter och förmultnade växter. 4. Brungrå siltig sand med inslag av sot och kol. 5. Rostjord. 6. Vitgrå grusig kompakt opåverkad morän. 7. Ljusbeige sandig silt.

Fig.10. Profiliriting av röjningsröse 1 inom område 30:I / RAÄ 110. Skala 1:40.

ANALYSER

¹⁴C-datering

Provtagning

Nästan samtliga kolbitar som daterats kommer från botten av rösen, d v s från ett läge under eller mellan de underst liggande röjningsstenarna. Dateringarna av kolbitarna förutsätts ge en maximal ålder på röset. Träkolet kan vara äldre än röset, men i de flesta fall kommer kolet sannolikt från en röjningsbränning som genomförts då marken brutits upp för odling. Kolet daterar då rösets första fas. Felkällan med gammalt kol som överlagrats av röset är dock representerad i det aktuella materialet genom prov Ua 19149 som daterats till mesolitisk tid.

Eftersom rösenas fyllning ofta är förhållandevis porös, kan man också tänka sig att yngre kol kan ha trängt ner genom röset och därmed bidragit till en feltolkning av rösets ålder. De större undersökningarna för väg E4 i Hamneda med sina stora dateringsserier visar dock att denna felkälla, åtminstone i det materialet, var försumbar (Lagerås 2000).

Dateringsresultat

Lab.nr.	Omr. nr	Röse nr	Vedart	BP-ålder	Kalibrerat värde 1 sigma	% prob	Kalibrerat värde 2 sigma	% prob
Ua 19152	29:III	1	Lönn	1740±65	230-400 AD	68,2	130-430 AD	95,4
Ua 19622	29:III	2	Björk	1675±55	260-280 AD 290-300 AD 320-430 AD	9,1 1,9 57,2	240-540 AD	95,4
Ua 19138	28	1	Hassel	1880±65	60-230 AD	68,2	AD-230 AD 280-330 AD	92 3,4
Ua 19139	28	1	Lind	1065±65	890-1030 AD	68,2	780-1060 AD 1080-1160 AD	88,9 6,5
Ua 19140	28	2	Lönn	1715±70	240-410 AD	68,2	130-470 AD 480-540 AD	93,1 2,3
Ua 19146	30:III	1	Lönn	1865±65	80-240 AD	68,2	AD-340 AD	95,4
Ua 19147	30:III	1	Troligen lönn	2925±75	1260-1230 BC 1220-1000 BC	5,7 62,5	1380-1330 BC 1320-910 BC	2,9 92,5
Ua 19148	30:III	2	Hassel	1330±75	640-780 AD)	68,2	560-890 AD	95,4
Ua 19149	30:III	2	Fröskal, troligen cerealia	7765±60	6650-6500 BC	68,2	6700-6450 BC	95,4
Ua 19141	30:II	1	Björk	390±65	1440-1530 AD 1570-1630 AD	44,2 24	1420-1650 AD	95,4
Ua 19142	30:II	1	Al	345±65	1480-1640 AD	68,2	1430-1660 AD	95,4
Ua 19143	30:II	1	Björk	295±65	1490-1660 AD	68,2	1400-1850 AD 1900-1950 AD	94 1,4
Ua 19144	30:II	2	Tall	85±65	1690-1730 AD 1810-1930 AD 1950-1960 AD	17,3 49,9 1	1670-1780 AD 1790-1960 AD	34,3 61,1
Ua 19145	30:II	2	Tall	150±65	1670-1710 AD 1720-1820 AD 1830-1890 AD 1910-1950 AD	11,4 27,8 17,4 11,7	1660-1960 AD	95,4
Ua 19150	30:I	1	Björk	1730±50	240-390 AD	68,1	130-160 AD 170-200 AD 210-430 AD	1,5 1,7 92,2
Ua 19151	30:I	1	Ek	980±60	990-1070 AD 1080-1160 AD	35,4 32,8	900-920 AD 960-1220 AD	1,4 94

Fig.11. Tabell med samtliga ¹⁴C-dateringar från förundersökningarna i Traryd sn. Kalibrering enligt OcCal v 3,5 Bronk Ramsay (2000).

Figur 12 visar följande:

- åtta av sexton dateringar faller inom tidsspannet romersk järnålder-vikingatid
- sex stycken dateringar faller inom perioden sen vikingatid/tidig medeltid – nutid
- två dateringar blev betydligt äldre än övriga och ligger i mesolitikum respektive äldre bronsålder

En stor del av dateringarna faller alltså inom perioden romersk järnålder-vikingatid. Det gäller områdena 28, 29:III, 30:I och 30:II, dock med viss variation när det gäller dateringarnas tyngdpunkt. Det område som definitivt skiljer ut sig är område 30:II som får dateringar från 1400-tal till nutid (ca 1800).

Den mesolitiska dateringen från området 30:I har med säkerhet inget med stenröjningen på platsen att göra, utan härrör troligen från en äldre skogsbrand eller dylikt. Kolbiten var vedartsbestämd till ett fröskal (troligen cerealia). Dateringen från äldre bronsålder inom samma område är mer svårtolkad. Innan pollenanalyser knutits till området är det svårt att säga om marken kan ha utnyttjats för bete och odling redan under denna tid. Om så är fallet kan kolet ha ett agrart ursprung. Det är dock tveksamt om stenröjning praktiserades redan då.

Makrofossilanalys

Två makrofossilprover från område 30:II har analyserats av Mats Regnell på ANL vid Göteborgs universitet. Proverna togs i det starkt kolbemängda lager som påträffades under de två undersökta rösen. Lagret tolkades som en ursprunglig marknivå, eller den mark på vilket röjningsstenen först lades upp. Med sin höga grad av bevarat kol skilde sig lagret från andra stratigrafier i de röjningsrösen vi undersökt de senaste åren. Vi valde därför att lägga in makroprov i dessa två rösen. Analysen syftade främst till att identifiera eventuellt förkolnat växtmaterial för att få en bättre uppfattning om lagret. Med makrofossilers hjälp kan man också få en grov uppfattning om närmiljön och i bästa fall om resursutnyttjande vid tidpunkten för den brand som antas ha orsakat lager liknande det nu aktuella. Branden tolkades i det här fallet som en röjningsbränning inför uppodling och stenröjning.

Resultatet av analysen har lämnats av Mats Regnell (Regnell 2002). Andelen träkol i proverna uppgick till mellan en tredjedel och upp till hälften av innehållet. Provet från röse 1 innehöll frö av en starrart som förekommer i fuktig kärrmark. Där fanns även frö av ängssyra, en växt som är vanlig på frisk kulturmark av de flesta slag. I provet fanns också något som allmänt brukar benämnas som bränd kåda/harts. Sammantaget ger proverna från röset en grov bild av den omgivande miljön så som fuktig, tämligen öppen, men med träd på platsen. Provet från det andra röset innehöll ved som var delvis färsk och delvis förkolnad, vilket enligt Mats Regnell gör att provet tolkas som yngre än det från röse 1. I provet från röse 2 fanns även en stor andel rester av en jordsvamp som trivs i näringsrik, måttligt fuktig jord som är väl genomluftad. Här fanns också rester av ljung, både från kvist och knopp. Det faktum att ljungen stod i knopp gör det möjligt att bestämma tidpunkten för röjningsbränningen till sommar. Tillsammans med ljungen fanns också blåbär- och lingonblad. Mats Regnells uppfattning om att provet från röse 2 var yngre än det från röse 1 får stöd i ¹⁴C- dateringen. Röse 1 daterades till 1400-1600-tal, medan proven från röse 2 grovt sett hamnade i 1700-1800-tal.

DISKUSSION

Med utgångspunkt i undersökningarnas syfte görs här en återkoppling till resultatet av grävningarna.

Bevarandegrad; inom tre områden har fornlämningarna varit utsatta för markberedning och nyplantering. Markberedningsmetoden har varit sådan att den lämnat djupa fåror i marken mellan röjningsrösen. Inom ett av dessa områden, 30:III, var skadorna sådana att rösenas lagerföljd delvis påverkats långt ner i stratigrafin. I detta område var dessutom i stort sett samtliga rösen mer eller mindre skadade, dvs allt från att enstaka stenar i rösena rubbats eller spräckts till att fåror uppstått i rösen och ett flertal stenar rubbats eller spräckts. Detta måste vägas in när det gäller bedömningen av fornlämningens vetenskapliga värden och möjligheten till vidare meningsfulla undersökningar. I de andra två fallen, område 30:I och 30:II, bedöms

rösenas lagerföljder vara intakta. Däremot gäller för samtliga tre objekt att den brukade marken mellan röjningsrösen var så pass påverkad att det var svårt att uppfatta mer subtila spår som t ex åkerhak eller mer intensivt röjda, och därmed mer intensivt brukade åkerytor.

Övriga områden, 29:III och 28, har en god bevarandegrad.

Åkermarkens karaktär; arbetet med karteringen av fornlämningarna har inte kunnat påvisa några ytterligare strukturer eller formelement i åkermarken annat än röjningsrösen i ett oregelbundet mönster. Eftersom karteringen inte omfattat hela den berörda fornlämningen i fler fall än ett, kan det inte uteslutas att andra formelement kan finnas utanför de karterade områdena.

Undersökningarna omfattar grovt sett två typer av fossil åkermark. Typerna är dels de röjningsröseområden som vi är vana att se, dvs stora sammanhängande områden med röjningsrösen (exemplifieras av omr. 29:III), dels en något annorlunda typ av mindre områden med bara ett tiotal röjningsrösen, vilka ibland ligger i en förhållandevis oländig terräng (30:II). Huruvida dessa små områden är betingade av landskapets karaktär, som ju är splittrat och genombrutet av små våtmarker, eller om dessa områden representerar ett annat brukningssätt, kvarstår att se. Det samma gäller, som tidigare nämnt, områdenas datering och brukningstid. För att få fatt på områdenas mer långsiktiga brukningstid krävs ett kompletterande dateringsunderlag liksom ett komplement i form av kvartärgeologiska undersökningar med pollenanalyser.

Datering;

Dateringarna faller inom främst två tidsperioder nämligen inom romersk järnålder - vikingatid samt inom medeltid - nyare tid. Antalet ¹⁴C-dateringar är alltför begränsat för att spegla röjningsröseområdenas hela tidsbredd. Dateringarna ger dock en ungefärlig bild av de kronologiska ramar som omfattar de nu undersökta områdena med fossil åkermark.

En dateringsbild som antyder en expansionsfas mellan romersk järnålder och vikingatid stämmer väl överens med resultaten från de storskaliga E4:a-undersökningarna av röjningsröseområden i Hamneda (Lagerås 2001). En liknande bild ges även från E4-undersökningarna av röjningsröseområden i Örkelljungatrakten (Olsson m.fl. 1999). Eftersom resultaten från både Hamneda och Örkelljunga har många likheter, är det inte helt förvånande att de till vissa delar tycks vara giltiga även för liknande röjningsröseområden i den nu aktuella trakten. I Hamneda framträdde expansionsfasen under järnålder tydligt i såväl de arkeologiska resultaten som i pollen- och makrofossilanalyser och denna tid framstår klart som den tid då odlingen varit som mest intensiv i området. Varför odlingen, och därmed sannolikt även bosättningarna, upphör eller minskar kraftigt under vikingatid är inte med säkerhet klarlagt. I just Hamnedatrakten sker troligen en bebyggelsekoncentration till de lägre liggande markerna kring Lagandalen under vikingatid. Den hypotesen är dock ännu inte bekräftad genom undersökningar, utan bygger enbart på förekomsten av gravfält från yngre järnålder i ådalen.

Andra lämningar; Inga andra typer av fornlämningar har påträffats vid undersökningarna

ÅTGÄRDSFÖRSLAG

De aktuella undersökningarna har berört områden med fossil åkermark i en region där kunskapen om landskapsutveckling och agrarhistoria är dålig. Den traditionella tolkningen av regionen som ett medeltida kolonisationsområde med bara något enstaka tecken på förhistorisk närvaro i landskapet baseras på den ringa förekomsten av fasta fornlämningar och de i huvudsak medeltida ortnamnen. Dateringarna från de olika områdena i föreliggande undersökningar ger oss en ingång i när områdena brukats; när de etablerats respektive övergivits. För att få en mer tillförlitlig bild av brukningstiden bör dateringsunderlaget dock kompletteras. Frånvaron av boplotsindikationer och spår av järnframställning begränsar frågeställningarna för eventuella vidare undersökningar inom områdena i agrarhistorisk riktning. Sett som en helhet, och tillsammans med övriga berörda fornlämningar inom vägprojektet, finns här en möjlighet att få en mer vetenskapligt underbyggd bild av landskapsutnyttjandet och odlingshistorien i regionen.

Genom förundersökningarna har de områden med en något vidare potential kunnat urskiljas, dels beroende på resultatet av kartering och undersökning, dels beroende på bevarandegrad och i vilken omfattning de berörs av väglinjen.

Mot bakgrund av ovanstående föreslår museet att förundersökningarna åtföljs av särskild undersökning inom områdena 29:III (RAÄ 115), 28 samt 30:II. Som tidigare nämnt representerar område 29:III ett större fossilt åkermarksområde medan område 30:II representerar ett mindre område med få rösen. Det blir därmed intressant att ställa dessa bägge typer mot varandra. Ett mer ”traditionellt” röjningsröseområde ställs mot vad som kan uppfattas som ett extremt utnyttjande av mark. Både inom område 30:II och område 28 berör dessutom exploateringen en relativt stor del av fornlämningen. Inom samtliga tre områden förordas en komplettering av antalet undersökta och daterade rösen med ytterligare minst två rösen per område. Inom område 28 finns dessutom potential för frågeställningar kring mer intensivt brukade odlingsytor. Den paleoekologiska förundersökningen som utförts av torvmarker förordar vidare pollenanalytiska studier vid provpunkten intill område 28 (Ekström & Björkman 2002). Smålands museum har redan i ett tidigare komplement till förundersökningarnas undersökningsplan (daterat 2001-10-18) förtydligat vikten av att kombinera de rent arkeologiska insatserna med naturvetenskapliga metoder, som exempelvis kvartärgeologiska undersökningar med pollenanalys. Dyliga undersökningar ger ytterligare möjligheter att belysa frågor om lokal vegetationsutveckling och markanvändning över tid, liksom om olika brukningssätt t ex i form av relationerna mellan odling, ängsbruk och betesdrift. En inledande fråga för de kvartärgeologiska undersökningarna vore att klargöra i vilken mån lämpliga lagerföljder för att arbeta med dessa frågor finns i fornlämningarnas närhet.

När det gäller de övriga områdena 30:I och 30:III föreslås inga vidare arkeologiska eller andra insatser. Exploateringen berör endast en mycket begränsad del av fornlämningarnas ytterkant och de rösen som kommer att beröras av vägen är i och med förundersökningarna redan undersökta. Dessutom är område 30:III kraftigt skadat av markberedning.

SAMMANFATTNING

Under hösten 2001 genomfördes arkeologiska förundersökningar inom fornlämningarna RAÄ 110 och 115 i Traryd socken, Kronobergs län. Dessutom berördes ytterligare tre fornlämningar som benämns område 28, 30:I – II, även de i Traryd socken. Fornlämningarna utgörs i samtliga fem fall av fossil åkermark. Undersökningarna syftade till att klargöra fornlämningarnas preliminära brukningstid, bevarandegrad och karaktär. Dessutom var syftet att undersöka om andra typer av lämningar, främst boplats- och/eller järnframställningslämningar fanns inom ett antal av områdena.

Arbetet med karteringen av fornlämningarna påvisade inte några ytterligare strukturer eller formelement i åkermarken annat än röjningsrösen. Sammanlagt undersöktes och dokumenterades nio röjningsrösen. Dateringarna föll inom främst två tidsperioder: romersk järnålder-vikingatid och medeltid-nyare tid. De dominerande dateringarna till järnålder stämmer väl överens med tidigare undersökningar av röjningsröseområden längs väg E4.

Tre av områdena med fossil åkermark var markberedda, vilket skadat fornlämningarna i olika hög grad. Inga andra typer av fornlämningar påträffades vid undersökningarna. Vidare arkeologiska åtgärder föreslås inom tre av fem områden; 28, 29:III och 30:II, samt vidare kvartärgeologiska undersökningar inom område 28.

REFERENSER

- Connelid, P. 1993. *Rapport över upprättandet av historiska kartöverlägg för planerad utbyggnad av E4:an genom Kronobergs län – oktober 1993. Sträckan Strömsnäsbruk – länsgränsen.*
- Ekström, J. & Björkman, L. 2002. Paleoeekologisk förundersökning av torvmarker inför ombyggnaden av E4:an vid och förbi Markaryd, Markaryds kommun. *Lundaqua uppdrag 41*. Kvartärgeologiska avdelningen, Lunds universitet.
- Lagerås, P. 2000. Järnålderns odlingsystem och landskapets långsiktiga förändring. I: Lagerås, P. (red.) *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland. Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, Skrifter No 34.*
- Olsson, M., Wallin, L. 1999. Odlingslandskap i Nordskåne. Erfarenheter från E4-projektet. I: Ericsson, A. (red.) *Odlingslandskap och uppdragsarkeologi. Artiklar från nätverket för arkeologisk agrarhistoria. Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, Skrifter No 29.*
- Persson, C. 2001. Arkeologisk utredning etapp I. Det mindre vägnätet i anslutning till E4-delen förbi Markaryd. Traryd och Markaryds socknar, Kronobergs län. *Smålands museum rapport 2001:15.*
- Regnell, M. 2002. Växtmakrofossilanalyser av jordprover från E4, omr. 30:II, Traryd sn, Småland. *Arkeologiskt Naturvetenskapligt Laboratorium Rapport 2002:18.*

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Smålands museums diariern:

Länsstyrelsens diariern:	220-6419-01
Uppdragsgivare:	Vägverket Region Sydöst
Län:	Kronobergs län
Kommun:	Markaryd
Socken:	Traryd
Fastighet:	Område 28 Gräsholma 4:6, 4:17 Område 29:III Gräsholma 4:17 Område 30:I Klint 2:38 Område 30:II Klint 2:38 Område 30:III Klint 1:41
Topografiska kartan	4D SV
Ekonomiska kartan	4D 4e, 4D 3e, 4D 3d
Typ av exploatering:	Utbyggnad av E4 till motorväg
Typ av undersökning:	Förundersökning
Personal:	Alexandra Nylén, Åsa Jönsson
Fältarbete utfört:	01 10 29 - 01 11 19

Dokumentationen kring ärendet förvaras i Smålands museums kulturmiljöavdelnings arkiv.